

І.В. Гоч

Всесвітній фонд природи України
офіс 170, вул. Р. Окіпної, 46, м. Київ, 02002 Україна
e-mail: ihoch@wwfucp.org

<https://doi.org/10.53904/1682-2374/2019-21/75>

"ОСЕТРОВА ВАРТА" – ДОСВІД ДВОРІЧНОЇ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДУНАЙСЬКОМУ БІОСФЕРНОМУ ЗАПОВІДНИКУ

Дунайський біосферний заповідник, природоохоронна діяльність

"ОСЕТРОВА ВАРТА" – ДОСВІД ДВОРІЧНОЇ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДУНАЙСЬКОМУ БІОСФЕРНОМУ ЗАПОВІДНИКУ. І.В. Гоч. – Наведено досвід захисту диких осетрів, які знаходяться під загрозою зникнення.

"ОСЕТРОВАЯ СТРАЖА" – ОПЫТ ДВУХЛЕТНЕЙ ПРИРОДООХРАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ДУНАЙСКОМ БИОСФЕРНОМ ЗАПОВЕДНИКЕ. И.В. Гоч. – Приведен опыт защиты диких осетров, находящихся под угрозой исчезновения.

"STURGEONS GUARD" – EXPERIENCE OF TWO-YEAR ENVIRONMENTAL PROTECTION IN THE DANUBE BIOSPHERE RESERVE. I.V. Goch. – The experience of protection of wild endangered sturgeons is given.

Згідно чисельних наукових даних у водоймах України фіксувалося шість видів риби родини осетрові *Acipenseridae*, а саме: білуга звичайна *Huso huso* Linnaeus, 1758, осетер російський *Acipenser gueldenstaedti* Brandt et Ratzeburg, 1833 та атлантичний *A. sturio* Linnaeus, 1758, севрюга звичайна *A. stellatus*, Pallas, 1771, стерлядь прісноводна *A. ruthenus* Linnaeus, 1758 та шип звичайний *A. nudiventris* Lovetsky, 1828.

Станом на кінець минулого століття осетрові були достатньо чисельними та траплялися у трьох найбільших ріках України – Дністер, Дунай, Дніпро та їх басейнах. Проте на сьогодні усі види осетрових занесені до Червоної книги України. *A. sturio* та *A. nudiventris* мають статус зниклий, *A. ruthenus* та *H. huso* – зникаючий, *A. gueldenstaedti*, *A. stellatus* – вразливий. Також усі види осетрових мали б охоронятися відповідно до міждержавних "червоних" списків різних рівнів: згідно "Європейського Червоного списку" охоронний статус також надано усім українським видам осетрових (Freyhof, Brooks, 2011), усі осетрові занесені до додатків Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори (CITES), охорона осетрових передбачена Бернською конвенцією (*A. sturio* включений до додатку 2, як вид, що підлягає суворій охороні, а *A. stellatus*, *A. ruthenus* та *H. huso* – підлягають охороні і внесені до додатку 3). Охорона осетрових також передбачається Боннською конвенцією. Україна, як підписант усіх вищезгаданих конвенцій, взяла на себе зобов'язання здійснювати охорону рідкісних осетрових на всіх етапах їх складного життєвого циклу (UICN, 2010; Freyhof, Brooks, 2011).

Слід констатувати факт, що в найкращому стані знаходяться популяції *A. ruthenus*, оскільки це немігруючий прісноводний вид, що здатен утворювати локальні популяції. Він, відповідно, поширений у басейнах Дністра, Дніпра та Дунаю (Kolman et al., 2016). Внаслідок сепарації річок гідропоруками доступними для міграції у Дніпрі залишилися лише 93 км русла, у Дністрі 355 км русла та у Дунаї 863 км русла. Це одна з причин скорочення ареалів п'ятьма анадромними видами, що поширені на даний час у Північно-Західній частині Чорного моря та Дунаї, Азовському морі та нижньому Дніпрі. Варто зазначити, що питання нересту цих видів у Дніпрі на природних нерестовищах дискусійне, основним фактором, що забезпечує відтворення, є діяльність Дніпровського осетрового виробничо-експериментального заводу ім. С.Т. Артющика. Таким чином, життєвий цикл анадромних осетрових здатна на даний час забезпечити виключно система "Дунай – Чорне море".

Однак сепарація річок не єдина причина такого загрозливого стану, негативно вплинули також перелов перед заборонаю промислового вилову на рівні країни, браконьєрство

після такої заборони, видобуток гравію та судноплавство, незаконна торгівля дикими осетровими та продукцією з них. Кількісні популяційні тренди відслідкувати важко через складність роботи науковців з червонокнижними видами, проте наявні дані свідчать, що для всіх видів осетрових в Україні кількісні показники знижуються. Зокрема, румунські автори стверджують, що більшість осетрових, які виловлюються в Дунаї, мають аквакультурне походження, що підтверджує наявність відповідних міток (Bushuiev, Balatsky, 2016). Сучасна система охорони осетрових включає діяльність різноманітних державних органів, як Державна екологічна інспекція, Держрибоохорона, Державна митна служба (у частині незаконного імпорту та експорту живих осетрових та продукції з них), Держпродспоживслужба (у частині дотримання законодавства під час продажу осетрових). Збереження осетрових також покладено на окремі установи природно-заповідного фонду України, де вони трапляються. Проте навіть спільна діяльність усіх вищеперелічених органів не призвела до вагомого покращення стану популяцій. Саме тому проблема збереження диких осетрових є важливою та вимагає нових підходів до її вирішення.

Подібний підхід успішно реалізовується у США (Чорна ріка, штат Мічиган). Саме тут була створена волонтерська мережа "Осетрова варта", де допомогти охороняти мігруючих риб могли усі охочі, пройшовши певне спеціальне навчання. "Осетрові вартові" виїжджали у верхів'я річок, де зазвичай відбувається нерест мігруючих осетрових. Іноді навіть сама їх присутність викликала зменшення випадків осетрового браконьєрства. Діяльність волонтерів також полягала у повідомленнях про підозрілу активність на воді відповідним природоохоронним органам за спеціальним номером та проведенні просвітницької роботи. Такий нетиповий підхід виявився результативним і на даний час на Чорній ріці спостерігаються лише поодинокі випадки браконьєрства.

В Україні подібний підхід почав реалізовуватися як елемент проекту WWF "LIFE for Danube Sturgeons" ("Життя для дунайських осетрів") за фінансування програми ЄС LIFE. Стартувавши в Україні 1 жовтня 2016 року, проект розпочав працювати з риболовецькими громадами, правоохоронними органами і аквакультурними виробниками одночасно в 4 країнах (Румунія, Болгарія, Сербія і Україна). Глобальна мета проекту полягає в захисті диких осетрів, що знаходяться під загрозою зникнення, від незаконного промислу і торгівлі в рамках ЄС. Цільовий регіон: українська частина дельти Дунаю, а саме м. Вилкове, села Ліски та Приморське, Одеської області.

З 26 по 30 червня 2017 року, опираючись на досвід американських колег, відбувся перший виїзд української "Осетрової варті", що складалася із студентів Херсонського аграрного та Одеського екологічного університетів у м. Вилкове (Одеська область, Дельта Дунаю). "Осетрова варта" працювала разом з командою WWF в Україні, представниками Дунайського біосферного заповідника, інспекторами Рибного патруля, прикордонниками Держприкордонслужби (відділ "Вилкове") та учасниками проекту PRIDE. Волонтери більше 20 годин провели з природоохоронними службами, здійснюючи спільні рибохоронні рейди, брали участь у перевірці знарядь лову рибалок, що здійснювали промисловий лов, вилучали із сіток та випускали живих осетрових (одну дорослу особину *A. stellatus* та сім особин молоді осетрових), проводили роз'яснювальну роботу. Також "осетрові вартові" досліджували кормову базу осетрових разом з проектом PRIDE, створили свято для вилківчан "День Дунаю", почули багато цікавих лекцій та взяли участь в цікавих дискусіях (Гоч, 2017).

Одним із перших позитивних наслідків діяльності волонтерської мережі "Осетрова варта" на громаду м. Вилково є те, що вже незабаром Дунайська асоціація риболовецьких господарств з власної ініціативи провела збори рибалок діючих 11 підприємств, де кожен рибалка був особисто попереджений про звільнення з роботи у випадку вилову осетрових, а підприємство, що неодноразово порушувало природоохоронне законодавство в частині вилову осетрових, було виключено з Асоціації. Проте були і певні висновки стосовно того, що треба змінити в структурі волонтерського підпроекту, щоб він працював ефективніше. Зокрема, стало зрозуміло, що проведення варті на основі потенціалу студентів із профільних ВНЗ не завжди виправдовує себе, бо частина студентів мають мотивацію до волонтерської діяльності, а інші – ні. Саме тому на наступний рік було впроваджено систему нав-

чання (теоретичний курс, лекції) та система відбору найбільш вмотивованих осетрових вартів. Також було змінено структуру навчальних блоків, скорочено теоретичну частину та збільшено практичну, основну увагу було приділено інноваційним формам, зокрема навчанню он-лайн. Таким чином, у 2018 році вдалося досягти більш вмотивованого та краще навченого складу нової "Осетрової варті".

"Осетрова варта-2" працювала у м. Вилкове протягом 25–30 червня. Окрім вже звичних елементів діяльності, як, наприклад, проведення рибоохоронних рейдів з природо- та правоохоронними органами, було посилено науковий компонент, зокрема проведено спостереження за станом скату молоді осетрових у р. Дунай за допомогою дрібновічкових сітних знарядь лову. Було підтверджено початок скату осетрових, зокрема виявлено молодь *A. ruthenus* та *H. huso*. Адже завдяки науковцям Південного науково-дослідного інституту морського рибного господарства та океанографії Дунайського біосферного заповідника декількома днями раніше було оперативно введено заборону на традиційне тут оселедцеве рибальство саме на цей критичний для міграції молоді відрізок часу. Вже традиційно волонтери взяли участь у "Дні Дунаю", де з натхненням спілкувалися з молодими вилківчанами.

Проте найважливішим наслідком діяльності "Осетрової варті" є покращення співпраці між усіма зацікавленими у збереженні осетрових органами, що, на нашу думку, позитивно відіб'ється на актуальному стані популяції осетрових в дельті Дунаю.

Гоч І. В. "Осетрова варта" – новий підхід до охорони популяцій диких осетрових в українській частині дельти Дунаю. *Сучасні проблеми теоретичної та практичної іхтіології* : тези X міжнар. іхтіологічної наук.-практ. конф. (19–21 вересня 2017 р., Київ–Канів). Київ, 2017. С. 74–77.

IUCN. Sturgeon more critically endangered than any other group of species. International news release, 18 March 2010. <https://www.iucn.org/content/sturgeon-more-critically-endangered-any-other-group-species> (Last accessed 05.04.2019).

Freyhof J., Brooks, E. European Red List of Freshwater Fishes. Publications Office of the European Union. 2011. 61 p.

Bushuiiev S. G., Balatsky K. I. Preliminary results of study of the distribution in Ukrainian waters CWT tagged sturgeons released in the river Danube. *Materials of IX International Ichthyological Conference* (14–18 September 2016, Odessa). Odessa, 2016. P. 37–40.

Kolman R., Khudyi O. et al. Perspektywy odbudowy naturalnej populacji sterleta *Acipenser ruthenus* L. w basenie Dniestru. Prospects for the reconstruction of the starlet sturgeon *Acipenser ruthenus* L. natural population in the Dniester basin. *Komunikaty Rybackie*. 2016. № 4. 34–37.

Рекомендує до друку
Н.І. Ясинецька